

KULTURNO-POVIJESNA SREDINA MAKARSKE U XVIII STOLJEĆU

Nevenka Bezić-Božanić

Makarska i njezino primorje bili su gotovo dva stoljeća stalno poprište mletačko-turskih sukoba, što je znatno usporilo ekonomski, društveni i kulturni razvitak tog područja. Stanovništvo je živjelo u neprekidnom u strahu od turskih upada, teško se borilo za opstanak i goli život, pa nije imalo mogućnosti misliti na kulturne vrednote ili pak ukrašavati svoj dom i okolinu u kojoj je obitavalo.¹ Stoga ovo razdoblje nije ostavilo nikakvog posebnog traga u arhitekturi, kulturi stanovanja, književnosti i društvenom životu. Jedina žarišta kulture i pisane riječi bila su tri samostana: u Makarskoj, Živogošću i Zaostrogu, pa iako više puta porušeni, zapaljeni i opljačkani, uporni franjevci vraćali su se na zgarišta i ponovno nalazili mogućnosti za njihovu obnovu. Pri tome su spašavali pisane izvore, knjige i predmete umjetničkog obrta, pa se zato i većina isprava iz tog razdoblja nalazi u samostanskim bibliotekama i arhivima,² a nemala je zasluga franjevca Pavla Šilobotovića, koji je u svojoj kronici iz druge polovice XVII stoljeća opisao život u Makarskom primorju.³

Takve prilike ponukale su još 1646. godine biskupa Petra Kačića da s grupom istaknutih predstavnika obitelji iz Makarskog primorja preda molbu Mletačkom senatu kojom traži da se narod tog područja zaštiti i osigura od turskih napada, te dobrovoljno prihvati mletačko podani-

štvo.⁴ Nakon toga uz odobrenje mletačkih vlasti stanovništvo počinje pomalo napuštati rodni kraj i naseljavati se na otoke Brač, Hvar i Vis, gdje je dobilo zemljišta za obrađivanje, a po posebnim privilegijama oslobođeno je plaćanja poreza, carine i drugih državnih daća.⁵ Koliki je broj obitelji iskoristio ovu privilegiju, vidi se iz jednog izvještaja, koji spominje da je 1695. godine u Makarskoj živjelo samo četrdeset i šest obitelji sa stotinu trideset šest članova, a na čitavom primorju od Bosta do Baćine dvije stotine devedeset i sedam obitelji s tisuću šest stotina pedeset i jednim članom.⁶

No tek mirom u Sremskim Karlovcima 1694. godine Turci su konačno izbačeni iz Makarskog primorja, koje je tada postalo sastavni dio mletačke Dalmacije. Godine 1703. Makarska već broji oko tisuću stanovnika, jer se sad pojedinci iz zaleđa spuštaju na more tražeći bolje uslove života, a i došljaci iz drugih dalmatinskih mjesta pa i iz susjedne Italije dolaze tražeći zaradu u novonastalim prilikama. Nije isključeno da su se vratili i neki od onih koji su se pred više desetaka godina preselili na otoke.⁷

Početak XVIII stoljeća počeo je u Makarskoj mirniji i sređeniji život, o čemu svjedoči izvještaj generalnog komesara franjevačke bosanske crkve Ivana Krstitelja de Vietri.⁸ Unatoč raznim obećanjima, mletačka vlast nije mnogo pomogla da se prilike u Makarskom primorju srede, već se sam narod morao mučiti kako je znao i umio da se izvuče iz bijede i zaostalosti, koja ga je stoljećima pritiskala.

Ovo dugo i teško razdoblje makarske povijesti nije ostavilo značajnijih tragova u izgradnji grada, a utvrde kojima Turci utvrđiše svoj položaj u Makarskoj, zacijelo zbog loše gradnje, bile su ruševne već krajem XVII stoljeća, a početkom XVIII stoljeća spominje se još samo jedna od tri kule koje su, spojene zidovima, opasavale grad u obliku trokuta.⁹

Srednjovjekovna stolna crkva bila je porušena još krajem XV stoljeća, pa se mletačka uprava obavezala da će nakon odlaska Turaka sagraditi novu. Godine 1700. počela je njezina izgradnja, ali je, prema izvještaju biskupa Nikole Bjankovića, do 1706. godine sagrađena samo jedna kapela. On je u Mlecima zatim isposlovao dvije tisuće dukata za nastavak gradnje, dva zvana i četiri stotine dukata za nabavu crkvene odjeće.¹⁰ Tom prilikom donio je biskup iz Mletaka i ikonu Bogorodice, koju je poklonio crkvi, slikanu u kasnobizantskom stilu. Gradnja crkve dugo je trajala, mnogo je puta prekidana, pa se čak u toku gradnje nakon skidanja skele porušilo svetište. Poslije raznih nezgoda, koje je u toku

gradnje doživljavala, stolna crkva je konačno posvećena 1766. godine od biskupa Stjepana Blaškovića.¹¹ No iako crkva još nije bila dovršena, biskup Bjanković uspio je dobiti iz Rima moći sv. Klementa, koje su 1725. godine stigle jednim brodom preko mora u Makarsku. Svečana procesija išla je na doček pred brod, a već ostarjeli biskup došao je bosonog i s konopcem oko vrata moleći milost sv. Klementa. Uz najveće počasti moći su prenesene u kapelu, a tek sedamdesetih godina XVIII stoljeća sagrađen je za moći posebni oltar.¹² U to vrijeme u Makarskoj su postojale već dvije bratovštine. Bratovština Dobre smrti utemeljena je 1703. godine, Gospa od ružarija 1725. godine, a pet godina kasnije i bratovština sv. Sakramenta.¹³ Bratimi su svojom posebnom odjećom i znamenjima doprinosili slikovitosti crkvenih svečanosti, koje su se održavale na pojedine blagdane, posebno na Tijelovo i Veliki petak. Kad se bratimima još pridruži svećenstvo u bogatim baroknim tkaninama, to je bio veliki doživljaj za narod, koji do odlaska Turaka iz Makarske nije nikad vidio ovu vrstu crkvenih obreda, koje je upravo vrijeme baroka dovelo do vrhunca sjaja.

Franjevačka crkva počela se graditi krajem XVI, a dovršena je početkom XVII stoljeća. Njen konačni izgled zaokružio je zvonik dovršen 1715. godine, a djelo je graditelja Vicka Paniga, Andrije Ruspinja i drugih. Godine 1758. sagrađena je crkva sv. Filipa na obali zajedno sa sklopom kuća filipinskog samostana, pa je tom trećom crkvom iz doba baroka završena izgradnja crkvenih građevina u XVIII stoljeću.¹⁴ Sada s tri zvonika odjekuju u predvečerja zvona i razliježu se gradom, koji je na poznatog talijanskog putopisca Alberta Fortisa ostavio poseban utisak, jer je to za njega bio jedini grad u Dalmaciji, koji nije imao srušenih kuća, a nova zdanja osvajala su bjelinom kamena.¹⁵ Iz tog vremena sačuvalo se više baroknih kuća i palača s balkonima, ukrašenim vratima i grbovima vlasnika, koji isticahu na pročeljima svoje mlado plemstvo dobiveno od Mlečana tih burnih godina na prelazu dvaju stoljeća, za zasluge u borbama s Turcima i odanost Serenissimi.

Međutim, Makarska tokom XVIII stoljeća popravlja svoj ekonomski položaj, i to posebno živom trgovinom, koja se preko njene luke odvijala u dva pravca. Iz zaleđa pristizala je stoka, žitarice, vosak, vuna, loj, koža, drvo, što se zatim prevozilo na otoke, u Mletke, Anconu, Senigaliju i Apuliju. Iz ovih krajeva, preko Makarske, u zaleđe i Bosnu odlazile su razne vrste tkanina, luk, mirodije, zemljano posuđe, staklo i ostali predmeti sitnog obrta. Posebno su u Makarskoj našli svoj interes pojedini

riječki trgovci otvorivši u gradu dućane, gdje su prodavali tkanine, i drvene preradevine, po kojima je Rijeka bila poznata po čitavoj Dalmaciji u XVII i XVIII stoljeću.¹⁶ Naime u popisima kuća tog vremena posebno je istaknut tzv. riječki namještaj, što znači da je bio vrijedan i cijenjen.¹⁷

Sred grada, pred stolnom crkvom, oblikovan je veliki trg oko kojeg se smjestiše s istočne i zapadne strane kuće u čijim su prizemljima izgrađeni dućani u kojima se okupljahu trgovci iz raznih krajeva Dalmacije, Bosne, Hrvatskog primorja i susjedne Italije.¹⁸ Život trgovine na tom mjestu opisao je i Fortis, a spominju je i brojne isprave iz tog vremena. Sred trga sagrađena je 1775. godine kasnobarokna česma s natpisom, koji spominje da ju je sagradio narod Makarske, ukrašena gradskim grbom, a izgradio ju je graditelj Josip Bisazzio. Voda se mogla upotrebljavati samo za piće, a dvije nešto udaljenije kamenice, u koje je otjecala suvišna voda sa česme služile su za napajanje konja i druge stoke. Na trgu je bila postavljena i kamenica za mjerenje žita, te kameni stup ukrašen reljefom sv. Marka — simbolom Mletačke Republike — podignut 1767. godine, a na koji se postavljalo drveno koplje za zastavu.

U toku XVIII stoljeća spominju se u Makarskoj i brojni zanatlije, koji su jednako kao i trgovci dolazili s raznih strana. Osim već poznatih i objelodanjenih podataka o djelatnosti graditelja i klesara na izgradnji stolne i franjevačke crkve, nalazimo u Makarskoj više zanatlija raznih struka, pa i onih koji se spominju u raznim ispravama, ali bez određenog zanata. Tako se 1774. godine spominju graditelji Josip Vinaggio i Mihovil Rafanelli pri procjeni kuće koju je kupio Antun Paladin, zvan Trogirica, iz Trogira, klesar Franjo Biazioni, majstor Antun Zilić i zlatar Ivan Kovačević, koji je poznat i po svojim vezama sa Sarajevom.²⁰ Godine 1776. spominju se braća Stjepan i Mihovil Šarić, zidari iz Tučepa, klesar Stjepan Baldassera Pavlov iz Castela kod Barija u Apuliji, drvodjelac Antun De Rossi iz Venecije te postolar Stjepan Aquila, kojemu se 1783. godine spominje i sin Jerolim.²¹ Godine 1778. spominje se zidar Marko Sevelj iz Tučepa, te kovači Petar Marić iz Splita i Vicko Vlašić iz Trogira.²² Godine 1780. spominje se kovač Mato Kaligarić, a slijedeće godine kovač Antun Kumarić iz Lovrana, koji je u Makarskoj imao svoju radionicu.²³ Godine 1782. spominje se altarista Petar Costa iz Venecije, koji je dugi niz godina boravio u Makarskoj, a izrađivao je oltare u više dalmatinskih mjesta, zatim Mihovil Raffanelli, zidar, te majstori Antun Palavršić, Filip Zamengo, Ivan Pavličević, Prosper Novak iz Hvara i Bartul

Ivanišević iz Jelse.²⁴ Godine 1783. spominje se majstor Jakov Blasin, Tomo Kaligarović i zlatar Ivan Karninčić iz Bola, koji se često spominje pri procjeni miraza i raznog nakita.²⁵ Godine 1784. rade u Makarskoj krojači Antun Montano i Petar Antičić Alfirović, a 1785. godine majstor Stjepan Trifon i krojač Nikola Kovačić, zvan Antunović.²⁶ Godine 1786. spominje se majstor Bartul Pavličević, zvan Batirić, i Jakov Bojanić, slijedeće godine drvodjelac Ivan Salvatri iz Brescie, stalno nastanjen u Makarskoj, te dućan krojača Marka Franića u koji je 1785. godine primio učenika Matu Pavlovića Lučića.²⁷ Godine 1788. procjenjuje nakit zlatar Benedikt Pavlović Lučić, a spominje se i majstor Andrija Radić iz Splita, te krojač Ivan Krstitelj Montano.²⁸ Zacijelo je u Makarskoj radilo još majstora raznih zanata, ali bi njihovu djelatnost trebalo posebno obraditi.

Intenzivnija trgovina,²⁹ dolazak stranaca,³⁰ sticanje dobara, uvoz tada gotovo nepoznatih predmeta i veze sa svijetom pomalo su utjecale na kulturu stanovanja i promjenu navika u makarskoj kući. Grade se veće kuće rastvorenih pročelja, s velikim balkonima bogato ukrašenih ograda, klešu portali s baroknim reljefnim ukrašenjima. Kuće se više ne zbijaju u usku gradsku jezgru, već se grade na obali okrenute prema moru i suncu. No uz te građevine, koje grade istaknute makarske obitelji otkrivajući time svoju moć i imovinsko stanje, grade se i one manje kuće unutar grada, s oznakama pučkog primorskog graditeljstva, koje se stoljećima nije mijenjalo. To su jednokatne kuće s konobom ili trgovinom u prizemlju, »sularom« — vanjskim stepeništem, kamenim kanalima za vodu, pokrivena pločom.³¹

I unutrašnjost je makarske kuće s vremenom promijenila svoj izgled unošenjem luksuznijeg baroknog namještaja, sitnih predmeta umjetničkog obrta, slika, svilenih pokrivača, posteljnog i stolnog rublja, od platna koje se uvozilo.³² Djevojka iz Makarske ne nosi više svoju djevojačku opremu u škrinju, već u komodi s ladicama, obloženoj furnirom.³³ U kuće se unosi namještaj s oznakama stila XVIII stoljeća, pozlaćen i furniran,³⁴ prostirke, pokrivači s prošivkama, slike, majolika, bakreno posuđe. Vrijeme i čovjek učinili su svoje, mnogi su predmeti zbog trošnosti i nemara propali, a sačuvao se tek poneki komad u makarskim obiteljima Pavlinović, Alačević, Polić i dr. Nekoliko komada namještaja XVIII stoljeća čuva se u franjevačkom samostanu u Zaostrogu, gdje se nalaze i ormari iz 1729. godine ukrašeni intarzijom, te majolična posuda za tekućinu s oznakom da je oslikana 1728. godine.

Tih prvih godina novog stoljeća nosila se u Makarskoj narodna nošnja, i nije se mnogo cijenio domaći čovjek, koji je obukao gradsko odijelo.³⁵ Žene i djevojke nosile su, prema stihovima nepoznatog pjesnika:

*Kud god idju, sve se po dvi vode,
Suknje nose modre i zelene
A fuštane bile bumbažine,
Maramice a i obrušice
I oprege riza zadarskoga
A bičvice štama mletačkoga,
Nestvenice kroja sarajskoga.*³⁶

Žena je tu, na granici Istoka i Zapada, svojim instinktom za kićenje znala vješto uskladiti ta dva suprotna svijeta, od svakoga uzeti ono što je bilo samo njezino i što ju je odvajalo od načina oblačenja drugih krajeva. Koliko ti stihovi odgovaraju stvarnom izgledu žene iz puka u Makarskoj, koja se odijeva u nošnju svog kraja, vidi se iz nekoliko sačuvanih popisa miraza tog vremena, a to se posebno odnosi na modru i zelenu boju sukanja.

Alberto Fortis donio je u svom putopisu crtež, koji je upotrebio i Ivan Lovrić u svojoj knjizi,³⁷ a prikazuje ženu pučanku iz Makarske, koja, uz spomenute stihove i arhivske podatke, može barem dijelom osvijetliti izgled makarske žene u XVIII stoljeću, dok se nošnja građan-ki i plemkinja uglavnom kretala u okvirima mode kao i u ostalim gradovima Dalmacije.

O tkaninama koje donose trgovci s raznih strana govore i stihovi:

*Mnog' ajduci blago zadobiše,
Sve po pune butije čivita,
Pune torbe na kančelo svile;
Pak odoše u mlade planinke,
Ter prodaju čivit a i svilu,
Za peticu pô kančela svile,
A za drugu po pregršt čivita.*

No djevojke su i same tkale svoju opremu, pa su među stvarima koje su donosile u kuću svog budućeg supruga zabilježene preslice, tkalački stanovi, pređa, potka za vunu, klupka vune i sirove svile pripremljene za tkanje.^{37a}

Odjeća pučanke vidi se po mirazu Ivane, kćerke Mate Mihaljevića, iz Tučepa, koja je bila u službi kod braće Grubišića u Makarskoj, a 1774. godine udala se za Martina Vujinca iz Zaoštoga. Ona je u svojoj škrinji donijela u muževljevu kuću mnogo raznih košulja od domaćeg platna, od kojih jednu mušku i jednu posebno zabilježenu kao dugu, a od tih košulja tri su bile ukrašene vezom. Zatim je imala sedam sukanja i sedam »bocasina« ili »pandila« — jedne vrsti haljine s gornjim dijelom bez rukava. Za takvu jednu haljinu trebalo je devet lakata platna, jer se jedan takav komad spominje u njezinu mirazu. Suknje su bile skuplje od tih haljina, jer su četiri suknje bile vrijedne 254 Lira, a sedam haljina 224 Lire. Među stvarima imala je i jedne rukave od crvenog pana, što je bilo uobičajeno u odjeći XVIII stoljeća, zacijelo su se nosili uz spomenute haljine, ali se više spominju u građanskoj nošnji. Zatim četiri prsnice, devet raznih pregača od svile, od indiane — vrste pamučnog tiskanog platna koji se proizvodio u Veneciji — jednu pregaču »a Occhieti« (vjerojatno neka vrsta veza), te jednu crvenu. Za pokrivanje glave imala je dva rupca obična i dva s »dva lica«, šest vezanih podvezača i šest tankih podvezača, četiri pokrivače i tri »tumbana«, jedne vrsti pokrivala za glavu, koji je na tom području nastao pod turskim utjecajem. Uz to je još imala vezani svileni pojas i maramu, koja joj je zacijelo služila za ogrtanje. Od nakita je imala srebrne naušnice s pozlatom, ogrlicu od 25 zrna koralja i ogrlicu od srebra, pozlaćenu s peruzinima, te srebrnu iglu, također pozlaćenu.³⁸

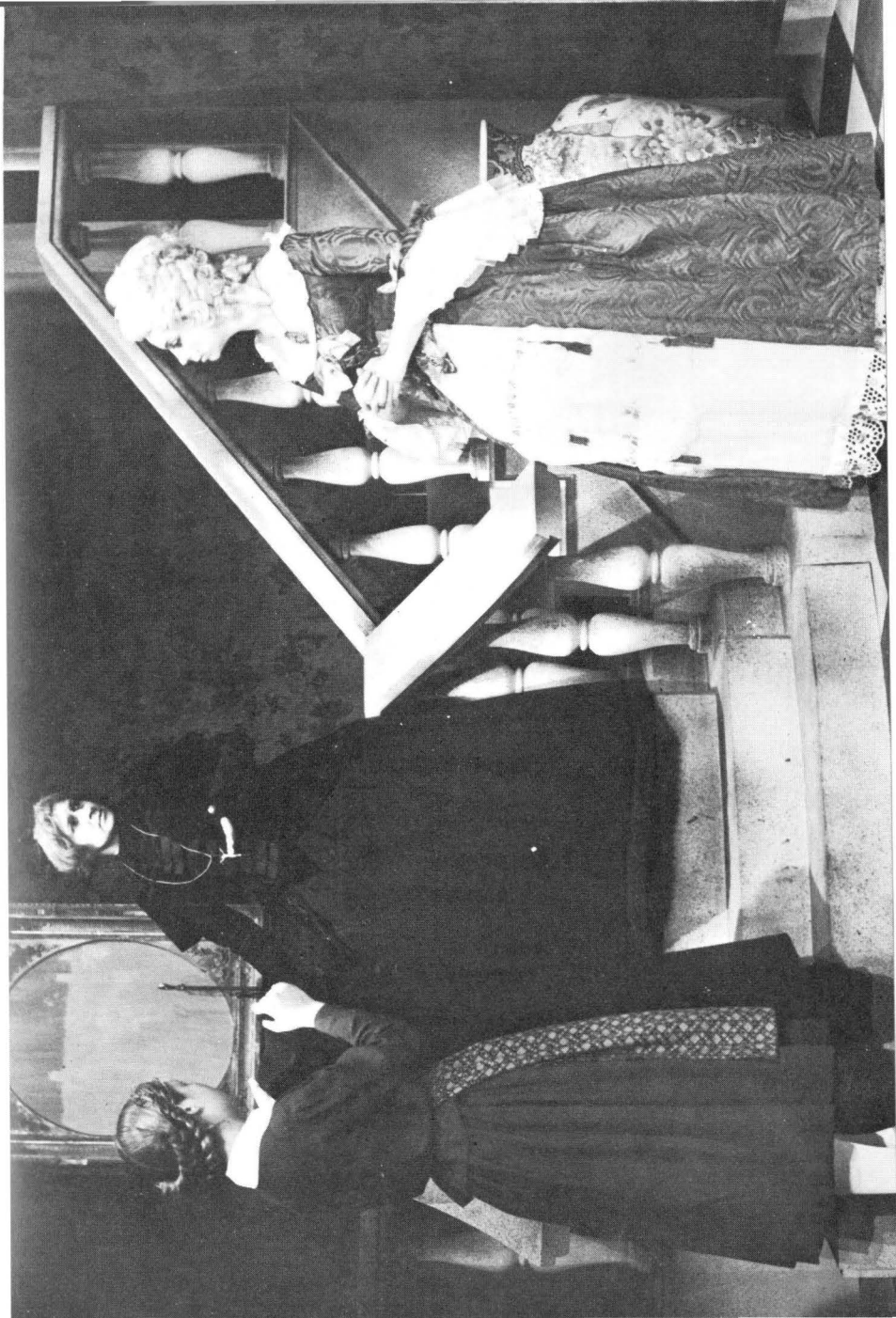
Ako usporedimo taj popis odjeće s Fortisovim crtežom, vidjet ćemo da je makarska žena imala više vrsta pokrivala na glavi,³⁹ no tek bi iscrpna analiza sačuvane arhivske građe mogla dati potpuniju sliku, ali to nije svrha ove radnje, kojoj je cilj da ukaže samo na opće oznake materijalne i duhovne kulture tog kraja.

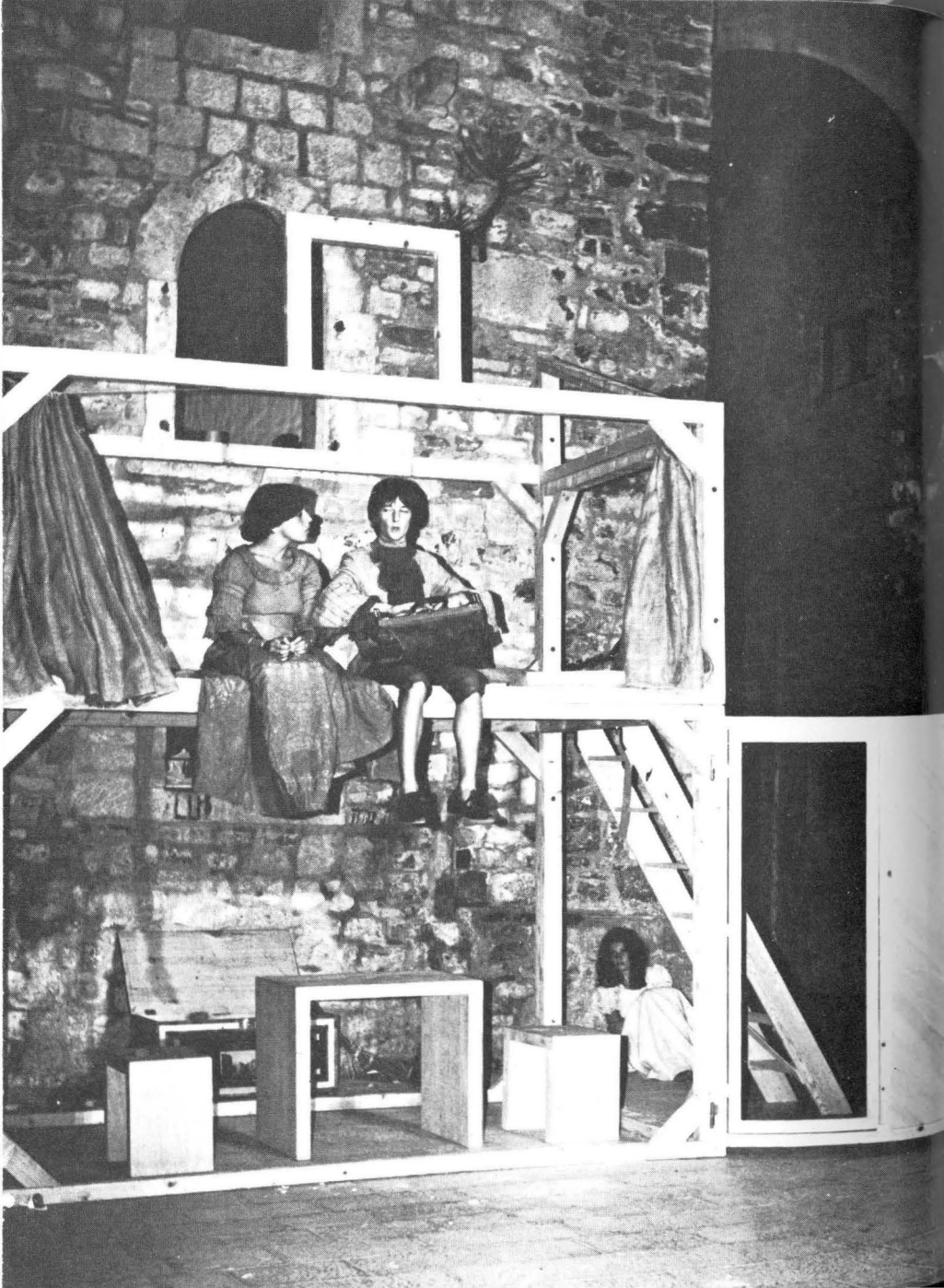
Godine 1776. udala se Margarita, kćerka Martina Majstrovica iz Makarske, za plemića Paskvala Kačića Miošića iz Brista. Ona je posjedovala finu odjeću od svile, ukrašenu srebrnom čipkom i zlatnim vrpcama, od kamelota, engleskog i holandskog pana, suknje od finog tankog pana, kamelota »saggia«, brojne bijele košulje, podsuknje, fine rupčice za nos, vunene rupce za pokrivanje ramena, zatim od flandrijskog platna, pregače od indiane — mletačkog tiskanog platna, dva para cipela od svile. Od nakita imala je lanac od španjolskog zlata s privjeskom ukrašenim biserom, srebrne igle i kopče, zlatne naušnice s biserima, dvije niske koralja.⁴⁰

Jelena Antičić Alfirović iz Makarske udala se 1782. godine za parona Jurja Kranovića u Bol na otok Brač. I ona među svojom odjećom ima brojne suknje i haljine bez rukava, ali i više »capotina« koji su se, zacijelo, nosili u hladnijim danima preko košulje, a sašiveni su od pana ili kamelota, jedne vrsti deblje tkanine od devine ili kozje dlake. Posjedovala je i »corsetto« ili »corsie«, prslučić posebno obilježen s rukavima ili s prsnicom »petorinom«, ali se oni spominju i kao posebni dijelovi odjeće. Posjedovala je i više pregača od indiane, i od bijele tkanine s ružama. Zatim rupce, svilene čarape, mletačke cipele, kožnatu novčarku, muf od krzna, više lakata mletačkog platna, sukna iz Holandije, raznih svilenih vrpca i fine čipke. Od nakita imala je narukvice od srebra ukrašene granatima, zlatne naušnice s biserima i emajlom, razne srebrne igle, ogrlice od koralja, deset niski bisera, ogrlicu od kokosa sa srebrnim križem, srebrne kopče i drugo, a od vjerenika je dobila tri zlatna prstena ukrašena topazom te crvenim i bijelim kamenjem i nekoliko odjevnih predmeta.⁴¹

Godine 1784. udala se Ruža Majstrović iz Makarske za kapetana Franju Colombanija u Imotski. Među njenom odjećom nalazimo suknju i vrstu haljetka, koji se lokalno zove »inglesina«, jer se ovaj naziv ne spominje u dosada poznatim popisima odjeće tog vremena u Dalmaciji. Suknja i inglesina jesu kompleti sašiveni od istog materijala, od kamelota ili sukna, u crvenoj, zelenoj ili svijetloplavoj boji. Nije isključeno da je ova vrsta haljetka dobila ime po tkanini od koje se izrađivala, jer se i kamelot i pan najčešće uvezio iz Engleske. Ti su kompleti i najskuplji dio ženske odjeće, skuplji čak i od zlatnog nakita. Osim toga ona posjeduje kamižole — haljine bez rukava, posebne suknje, steznike, kratke kaputiće, garniture pregača i rubaca koji se nose preko ramena, izrađene od istog materijala, donje rublje, koje se posebno ne nabraja, papuče, cipele, više lakata kamelota, tkanine »constanze«, razne vrpce, koštane šipke za steznik, muf od krzna. Od nakita ima zlatnu sabljicu i srebrne igle za kosu, zlatne naušnice, zlatni lanac s privjeskom, srebrne kopče za cipele, narukvicu u obliku zmije, srebrnu britvicu, koja se nosila o pojasu.⁴²

Ruža Bartulović Burić iz Makarske udala se 1788. godine za Jakova Vukovića Grgurovog u Studence, kod Imotskog. Njezina se odjeća razlikuje od spomenutih i ima više elemenata narodne nošnje. Ona ima četрнаest kamižola — haljina bez rukava od zelenog i modrog pana, a neke od njih su ukrašene zlatnom vrpcom, zatim posjeduje suknje od raznih

materijala, šesnaest pregača, bijelih velikih rubaca od »constanze«, tri »tumbana« od fine svile — vrste pokrivala za glavu, koja se spominje među odjećom makarske žene, a zacijelo preuzete iz turskog zaleđa — košulje od pamučnog i lanenog platna, i tzv. turskog platna. Od nakita ima naušnice, zlatni lanac s privjeskom, razne srebrne igle od filigrana izrađene na turski način, srebrnu ogrlicu pozlaćenu i dr.⁴³

Iste godine udala se u Makarskoj Margarita, kći Ivana Giustinionija, za Marka Glavičića, pa je u miraz donijela veći broj sukanja, košulja ukrašenih vezom i čipkom, kamižole od pana, vezene marame, rupce od turskog platna, pojase vezene svilenom niti i srebrnom žicom, razne vrsti čarapa, papuče, zlatni i srebrni nakit, ogrlice od koralja. Među njezinim stvarima ističe se fini češalj, torbica zacijelo tkana od vune, spara i konop za vreću.⁴⁴

Odjeća Magdalene Lučić Pavlović, plemkinje koja se 1795. godine udala za Jerka Ivačića iz Splita, nastanjenog u Makarskoj, razlikuje se od odjeće njezinih prethodnica ne samo stoga što se moda mijenjala već ona posjeduje građske haljine bez izrazitijeg utjecaja narodne nošnje. Među njenom odjećom nalazimo nove nazive za haljine, kao što su caracò i melordin, što govori o sve većem utjecaju Francuske i Engleske na modu krajem XVIII stoljeća u našim krajevima. Zatim ima i više raznovrsnih pregača s volanima i vrpcama, svilene rupce, košulje od domaćeg i flandrijskog platna, prsnice od svile ukrašene čipkama, posebne rukave od fine svilene tkanine ukrašene cvjetovima, ali još uvijek ima i prsluke s koštanim šipkama, koji se krajem stoljeća sve manje spominju. Zatim posjeduje cipele od crnog samta i posebne, dublje izrezane, zvane »gondoline«, od svile, dok su čarape bile pamučne i svilene. Magdalena ima i lepezu izrađenu od kosti i pozlaćenu, bočicu od kristala sa srebrnim čepom za mirise, te molitvenik ukoričen u srebrne korice. Od nakita posjeduje kao njene prethodnice lanac težak 170 karata, bogato ukrašene naušnice s emajlom i privjescima, razne srebrne igle i kopče izrađene u domaćoj tehnici filigrana.⁴⁵ Nakit od plemenitih kovina općenito se smatrao trajnom materijalnom vrijednošću, pa se često spominje kao polog za dobivanje zajma, plijeni zbog naplate dugova, a po njemu se cijenila i vrijednost djevojačkih miraza.⁴⁶

Makarska se žena u drugoj polovici XVIII stoljeća pomalo oslobađa sputane odjeće i pokrivala na glavi, što se s pokoljenja na pokoljenje prenosio pod turskim utjecajem, i prihvaća ležernu odjeću, koja se u to vrijeme nosi i u ostalim dalmatinskim gradovima.⁴⁷ Stoga se u popisima

miraza iz kraja stoljeća ne nalazi više ni pokrivača, ni »tumbana«, pa čak ni rubaca za glavu, a i nepoznati makarski pjesnik se tuži:

*Nike žene i divojke,
Videć ćeri, stare majke,
Odkriv kose, još i dojke.
I mnoge se sad ne stide
Neg u crkvi one side.
Obraz, prsi nek jim vide.⁴⁸*

Negdje oko polovice stoljeća izlaze Makarani izvan grada i grade ladanjske kuće uz obalu u Tučepima, Podgori, Drašnicama, Igranima i Bristu.⁴⁹ Osim dokonog života u prirodi vlasnik ondje može nadzirati svoja imanja, pa je na većem prostoru oko kuće bio sagrađen gospodarski dio, u kojem se prerađivalo vino, maslinovo ulje, meso, sir i dr. U Tučepima se nalazi ljetnikovac opata Klementa Grubišića, pisca povijesnih i filozofskih rasprava; sagrađen je u obliku pravokutnika s dvorištem u sredini i krunom bunara pogodnim za ljetne sjedeljke.⁵⁰ Na južnom pročelju bio je dug balkon s baroknom ogradom, grb vlasnika i glavni ulaz s jednostavnim portalom na kojem je uklesana godina gradnje: 1766. Tu se s Grubišićem sreo i Albert Fortis, koji ga opisuje kao kulturnog čovjeka, posebno zainteresiranog za unapređenje poljoprivrede rodnog kraja.⁵¹ Njegov dvor s bibliotekom, brojnim umjetničkim slikama⁵² i namještajem, zacijelo je bio stjecište brojnih ličnosti koje su navraćale u Makarsko primorje, kao i kulturnih ljudi tog kraja. Tu su se okupljali književnici i filozofi, dolazio je splitski kompozitor i liječnik Julije Bajamonti, koji je za makarskog biskupa Fabjana Blaškovića uglazbio hrvatski tekst jedne duhovne pjesme, pa se zacijelo i muziciralo.⁵³ U takvim sredinama, kojih je bilo više u Makarskom primorju, čitali su se stihovi Kačića i Grabovca, čije je knjige, prema zapisima suvremenika, imala gotovo svaka pismena kuća.⁵⁴ Čitali su se zacijelo i »Ljubavni jadi kapetana Ivulića«,⁵⁵ smijalo se i veselilo u dugim zimskim večerima uz svijeće lojanice, ili pak u blagim ljetnim sutonima. Da su Makarani imali smisla za humor a i satiru, dokazuje ta komedija, koja duhovito ukazuje na domaće prilike i smije se stvarnim, a ne izmišljenim događajima. Uz tu komediju čitale su se i druge pjesme na hrvatskom jeziku, cijenio se domaći jezik, na njemu su se pisali natpisi, na kućama i grobovima,⁵⁶ narod je u crkvi pjevao na svom jeziku, pa je stoga 1797. godine neke od tih pjesama koje su se pjevale u »svetoj

nedjelji« uglazbio Julije Bajamonti jer je, prema izjavi biskupa, narod pjevao neskladno.

Poznate su i šaljive pjesme i razne prigodnice na hrvatskom jeziku, znanih i neznanih pjesnika, rugalice pojedinim običajima i navikama ljudi koje donosi novo doba.⁵⁷ Iz tih se pjesama vidi da su Makarani odlazili na putovanja po Evropi, školovali se izvan svog zavičaja, poznavali kazališta velikih gradova i običaje drugih naroda:

*Do Rima se jesam skita,
Do Milana i do Beča.
U svakoj sam crkvi kleča,
U teatri sidio sam
Što se čini, vidio sam:
I u stazam i u dvori
Čujto jesam što se sbori.
U skula sam mnogi bio,
I mnoga sam naučio.⁵⁸*

Jednako se tako u tim pjesmama izruguje nova ženska moda i razne pomodne ludosti kao što su perika, upotrebljavanje raznih mirisa i boja za lice, koje je Makaranka prihvatila u tom malom provincijskom gradu, daleko od velikih modnih središta:

*Umije se i namaže;
Načini joj glave krunu,
Voska, masti, cvitja punu.⁵⁹*

.

Da li su se u Makarskoj održavale javne scenske priredbe, nije dosada otkriveno u još neistraženoj arhivskoj građi. Iz druge polovice XVIII stoljeća sačuvala se mala dvorana u sklopu filipinske kuće s kasnobaroknim ukrasima, koja je vjerojatno služila za neke skupove, a poznato se zna da su u XIX stoljeću u njoj održavane kazališne predstave.⁶⁰

Međutim, narod se zabavljao na ulicama i trgovima igrajući kolo o blagdanima (koje je jednom u okolici Makarske i biskup zabranio 1769. godine — zbog nedoličnog ponašanja između djevojaka i mladića),⁶¹ kolendao po kućama uoči Nove godine, okupljao se u krčmama, pjevao i svirao na gitarama⁶² djevojkama podoknice:

*Pod Makrom se sajam sakupio,
U sajmu se kolo uhvatilo,
U kolu su momci i divojke
Od krajina i od banovina.*⁶³

Pred Božić, Uskrs, Velu Gospu i blagdan sv. Marka, patrona makarske crkve, održavali su se veliki sajmovi na glavnom trgu, gdje je uvijek središnji događaj: osvajanje pršuta ili zlatnika vezanog vrh stupa namazanog lojem. Uz smijeh i bodrenje penjali su se i padali mladići da bi se dočepali vrijedne nagrade, i time su uveseljavali sakupljene gledaoce.⁶⁴

No prošlost je u naroda Makarskog primorja ostavila duboke tragove, i sjećanja na junačke podvige predaka prenosila su se, s koljena na koljeno, čitanjem pjesama, koje su slavile junake u prošlosti, ili pjevanjem uz gusle. Uz već spomenute književnike, Fortis je zabilježio da su se po kućama u Makarskom primorju čitale i »Besjede« književnika Matije Divkovića,⁶⁵ a 1764. godine prepisao je biskup Fabjan Blašković »Osmana« — veliki ep dubrovačkog književnika Ivana Gundulića, što govori o velikom zanimanju za književnost u XVIII stoljeću u tom kraju.⁶⁶

Poznato je da se i u Makarskoj u XVIII stoljeću trčala »Alka«, i to svake godine o pokladama, a, prema zapisima kroničara, za tu prigodu okupljali su se mnogi gosti s otoka Hvara i Brača, te Splita, Omiša, Imotskog i ostalih susjednih mjesta. Nadmetalo se devet Makarana iz najistaknutijih obitelji, a 1782. godine zabilježio je makarski ljetopisac imena alkarâ. To su bili Frane Tomičić, koji je osvojio prvo mjesto, zatim Jakov Ivčević, Mato Majstrovic, Šimun Kačić, Klement Čavelić Kačić, Rade Terzić Kačić, Marko Ivšić, Grgo Ivanišević i Splicićanin Ivan Kojić, a suci su bili Splicićanin Franjo Bilić, Petar Dujmović i Ante Dugas. Te godine alka se trčala o pokladama, a zacijelo je tako bilo i ranijih godina. Ovaj se običaj izgubio, a posljednji put održao se u Makarskoj 1832. godine u počast splitsko-makarskog biskupa Pavla Klementa Kačića.⁶⁷

*Šemluk čine makarska gospoda,
Od hrvatskog slavnoga naroda,
Šemluk čine konje igrajući,
A s kopljima alku striljajući.*⁶⁸

I svi ti crkveni obredi s blještavim baroknim srebrom i raskošnom crkvenom odjećom, kojima je Makarska obilovala, s biskupima Bjankovićem i Blaškovićem, poznatim govornicima, junačke igre, veseli domjenci s gitarama i tamburama, kako pjesnik kaže:

A ova se piva uz tamburu,⁷⁴

kolende i narodna pjesma uz gusle — bili su neka vrsta preteče kazališnih priredbi, ali sa zakašnjenjem od gotovo dva stoljeća. I dok su se ostali naši primorski gradovi navikli na ovakav ugođaj već u doba renesanse, Makarska se borila s ratnim nedaćama, stalnim sukobima s Turcima, i teško je nalazila snage za bilo kakve druge misli osim one — na koji način da sačuva nešto imovine i ljudske živote, a i sama turska vlast zabranjivala je vanjske crkvene obrede i društvene priredbe.

Stoga je Makarska tek u drugoj polovici XVIII stoljeća počela živjeti punim životom, koji će na vrhuncu biti tek u idućem stoljeću, kada Makarska već ima kazališnu dvoranu u kojoj se stalno održavaju muzičko-scenske priredbe, i ima intenzivniji kazališni život nego danas.

BILJEŠKE

¹ G. Stanojević, Dalmacija u doba kandijskog rata (1645—1669). Vesnik Vojnog muzeja JNA, sv. 5/II, Beograd 1958. — Isti, Dalmacija u doba morejskog rata (1684—1699). Beograd 1962.

² K. Jurišić, Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine. Zagreb 1972.

³ S. Zlatović, Kronika o. Pavla Šilobatovića o četovanju na Primorju. Starine JAZU, knj. XXI, Zagreb 1889, 86—115.

⁴ N. Z. Bjelovučić, Ugovor makarsko-primorskih knezova s Mletačkom republikom godine 1646. Starine JAZU knj. XXXII, Zagreb 1907. — M. Alačević, Biskup Kačić, osloboditelj Primorja i njegovo neobjelodanjeno dopisivanje sa mletačkim vlastima. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. XI, Split 1888, dodatak 8 i 12, 17—19.

⁵ N. Čolak, Iz života iseljenika Makarske i njenog primorja na srednje-dalmatinskom otočju u XVII i XVIII stoljeću. Prilozi povijesti otoka Hvara sv. I, Split 1959, 87—121.

⁶ P. Kaer, Makarska i primorje. Rijeka 1914, 123.

⁷ Isto, 127.

⁸ M. N. Batinić, Nekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj povijesti. Starine JAZU, knj. XVII, Zagreb 1885, 87.

⁹ N. Božanić-Bezić, Kule u Makarskom primorju. Makarski zbornik, Makarska 1970, 314, 315.

¹⁰ R. Jerković, Pastirski pohodi Nikole Bjankovića, biskupa makarskog po Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. Izvješća godine 1703. i 1706. i dnevnicu 1706. i 1710. Sarajevo 1942, 9.

¹¹ C. Fisković, Spomenici grada Makarske. Makarski zbornik, Makarska 1970, 220—237.

¹² P. Kaer, N. dj. 19.

¹³ U sakristiji župne crkve čuva se knjiga bratovštine »Dobre smrti«, uvezana u crnu kožu i ukrašena srebrnim ukrasima s mletačkom puncom. U knjizi su dva akvarela, koja prikazuju raspeće, duše u čistilištu s bratimima u crnim haljama. Na prvoj stranici jest natpis: MATRICOLA DELLA SCUOLA DELLA BONA MORTE NELLA CHIESA CATEDRALE DI S: MARCO DI MACARSCA FONDATA L'ANNO 1723. LI 22 : APRILE.

¹⁴ C. Fisković, N. dj. 237—269.

¹⁵ A. Fortis, Viaggio in Dalmazia II, Venezia 1774, 106.

¹⁶ S. Traljić, Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije. Pomorski zbornik I, Zadar 1962, 359. — Š. Perić, Pomorsko-trgovačke veze Makarske s Hrvatskim primorjem u XVIII stoljeću. Pomorski zbornik 11, Rijeka 1973, 195—202. — Š. Perić, Pomorska trgovina Makarske u XVIII stoljeću. Radovi Instituta za hrvatsku povijest 4, Zagreb 1973, 101—119.

¹⁷ N. Bezić-Božanić, Unutrašnjost dalmatinske kuće — prostor za scenske priredbe XVII stoljeća. U knjizi: »Dani Hvarskog kazališta — XVII stoljeće«. Split 1977, 361.

¹⁸ 1777. godine — ugovor između Mihovila Mucala iz Sućurja s otoka Hvara i Ivana Vuinaca iz Zaostroga o stvaranju trgovine sa žitaricama... far società di Negocio di Biade ed altri effetti Mercantili... 1778. godine spominje se trgovac Mato Miletić iz Splita, nastanjen u Makarskoj.

1780. godine spominje se ugovor o iznajmljivanju dućana grčkim trgovcima.

1787. godine spominje se spor oko robe koja se jednim pjelegom imala odvesti na »Fieru« u Senigaliju.

Notarski spisi I. Benevoli 1777, dok. 21, 1778, dok. 54, 1780, dok. 77, 1787. dok. 23. Historijski arhiv, Split (dalje: HAS)

¹⁹ C. Fisković, N. dj. 254.

²⁰ ... proto Giuseppe Vinaggio qm Bernardino e Mro Michele Rafanelli professori murari in questa città... dok. 4.

... tagliapietra Mro Franco Biazioni qm Zuanne... dok. 23.

... Mro Antonio Zilich qm Zorzi... dok. 1.

... Zuanne Couaceuich qm Tomaso orefice... dok 46, 71.

Notarski spisi I. Benevoli. HAS

C. Fisković, Dalmatinski majstori u srednjovjekovnoj Bosni i Hercegovini. Radovi Muzeja grada Zenice III, Zenica 1973, 170.

²¹ ... Stefano e Michiel fratelli Sarich detti Zudanouich mistri murari figli dell' Antonio Cristofolo da Tuceppi... dok. 151.

... Stefano Baldassera tagliapietra qm Paolo da Castello commorante in detta città di Macarsca... dok. 171.

... mastro Antonio de Rossi marangon qm Gio. Battista da Venezia... dok. 171.

... Mro Stefano Aquila calegher in detta città... dok. 151. 1783. dok. 210.

... Mistro Marco Seuegl muraro qm Nicolò della villa Tuceppi... dok. 73.

²² ... Mro Petro Marich di Mro Marco da Spalato e Mro Vincenzo Vlasich qm Iseppo da Traù'fabri abitanti in Macarsca... dok. 40, 63. 1782, 101.

²³ ... fabro mistro Mattio Caligarich... dok. 51.

... Mro Antonio Cumarich qm Antonio de Laurana e da più anni abitante in questa città... dok. 107. — 1782. ... esso afituato Cumarich ad uso di botega nella sua professione di fabro situata in questa città alla Riu del Mare... dok. 3.

²⁴ ... Mistro Pietro Costa qm Bernardo altarista e mistro Michiel Rafanelli qm Onofrio muraro ambi abbitanti in essa città di Macarsca... dok. 66, 1783, dok. 220.

Mistro Antonio Palauersich qm Marian... dok. 81.

... Mro Filippo Zamengo qm Angelo e mistro Zuanne Paulichieulich di Zorzi abbitante in detta città...

... Mistro Prospero Nouach qm Zorzi dalla città di Lesina e mistro Bortolo Iuanisseulich qm Stefano da Gelsa... dok. 93.

²⁵ ... Mistro Giacomo Blasin... dok. 223.

... Mro Tomaso Calligarouich qm Antonio... dok. 160, 1785, dok. 33.

... Zuanne Carnincich di Nicolò da Bol orefice... dok 153, 1785. dok. 32, 41, 1795. dok. 17.

²⁶ ... Mistro Antonio Montano sarto... dok. 14.

Procijenio miraz Ruže Bartulović-Dok. 139.

... Mistro Stefano Trifon qm Tomaso... 88.

... Mro Nicolo Couacich d'Antunouich qm Zorzi sarto... dok. 62.

²⁷ ... Mistro Bortolo Paulichieulich detto Batinić di Zorzi...

... Mistro Giacomo Bojanich qm Stefano... dok. 118.

Il proto Marangon Zuanne Saluatri qm Antonio da Brescia abbitante in questa città... dok. 27.

185, dok. 70, 1787. dok. 46.

²⁸ ... Benedetto Pauloich Lucich orefice... dok 4.

... Mistro Andrea Radich di Marco da Spalato abbitante in Macarsca... dok. 10.

²⁹ Da bi se dobila barem djelomično slika o jednoj trgovini tog vremena, treba pogledati oporuku poznatog makarskog trgovca Jakova Papića Antunovog iz Prgometa kod Trogira, koji je dugo godina bio nastanjen u Makarskoj. Između ostalog trgovao je kožom, sirom i raznim drugim proizvodima:

Da Mistro Marco Craina calegher per tanta pelle somministratali per far scarpe L. 90

Da mro Zuanne Clascouich per soldo efetiuo in parte, e parte per formaggio L. 30.—

Da Zuanne Damianouich per tanta Pelle dutali per uso di Opanche... L. 26.—

Da Paolo Zuitanouich per Biade, e miglio datoli ... L. 7.—

Da Zuanne Nempcich per una Pelle di Manzo... L. 32.—

Più il detto per tanta carne... L. 7.—

Da Antonio Nempcich figlio del sudetto Zuanne per tanta cipola consegnata per venderla in Morlachla... L. 20.—

Da Giacomo Gogiak qm Nicolò per scarpe... L. 12.—

Imao je i vagu, koju je morao radi popravka poslati u Veneciju: Più il detto pre una stadiera da essi rota e fata aggiustar a Venezia come è noto al Reverendo Signor Don Zuanne Alaz... L. 6:16.—

Notarski spisi I. Benevoli, 1777, dok. 12. HAS

³⁰ A. Jutronić, Prilog poznavanju veze Makarana s Bračanima, Hvaranima, stanovnicima jadranskih primorskih gradova i stranim državljanima. Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, sv. 6, Split 1967, 41—68. O. Lahman. Prilog proučavanju strukture stanovništva Makarske. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, Zagreb 1964, 559—583.

³¹ 1778. godine zidar Marko Sevelj pok. Nikole prodaje dva dućana u ulici »Strada publica«. Isto 1778, dok. 73.

Godine 1774. obavezao se majstor Franjo Biazoni iz Makarske, nastanjen u Sućurju na otoku Hvaru, da će isklesati... una gorna... kanal i kamen za kuću braće Urlić u Makarskoj. Isto, 1774, dok. 23.

... Una botega posta presso la Riua del Mare... Isto, dok. 48. Stefano e Michiel fratri Sarich detti Zudanouich mistri murari figli dell'Antonio Cristofolo da Tuceppi da una e dal altra parte il Sigr. Co: Zorzi Cadich qm Sig. Co: Giacomo della detta città di Macarsca... obligano di costruire nel sito hoc uocato Mirine dietro la casa di Mro Stefano Aquila calegher in detta città una casa di mura in calcina di Brazza trè in altezza fuori dello fundamento...

Notarski spisi I, Benevoli, 1776. dok. 151.

Godine 1783... una casa fabricata di mura in calcina a due solari coperta di Plake con il suo fondo, e con tutti li lavori bianchi, interni ed esterni, solari e coperto sudetto ferramento...

Notarski spisi I. Benevoli, 1783. dok. 196.

Godine 1787. spominje se dućan s magazinom s istočne strane česme na trgu, a iznajmio ga je paron Antun Darlić iz Visa, nastanjen u Makarskoj.

Notarski spisi I. Benevoli, 1787, dok. 27.

³² U oporuci Ivke Stipanović, udovice Tome Marinovića, spominje se 1779. godine:

una coperta da letto imbotida

altre due coperte da letto imbotide et la metà di no. cinque schiauline

Item brazza uentiquattro e mezzo di Tella

cinque lancioli usati, delle due tauaglie, delli tauaglioli e gia salutite e

con delli due chugamani

l'altra mobilia di casa, e della Batera (?) di Cucina delli Piatti

il specchio grande esiste in casa noua

la cassa grande

due calderete di rame

la caldiera grande

Un lambico di rame

La coperta di letto imbotida grande

L'armaro con lo specchio rotto.

³³ Od namještaja djevojke malo nose u miraz, a obavezna je škrinja ili, u građanskim obiteljima, komo, te poneka prostirka, a samo u jednom slučaju i stol.

Jelena Antičić donijela je 1782. godine:

Un tapedo et una tauola ual... L 6.—

Un Borò ual... L 192.—

Margarita Majstrovic 1776. godine:

Un tapedo moschato è più colori ual... L 144.—

Un Comò di Rimesso con tre casselle ual... L 192.—

Ruža Majstrovic 1784. godine:

Due cassoncini d'albeo compresa la ferramenta ual... L 192.—

Un tapedo et una fanella in tutto ual... L 144.—

Ruža Bartulovic 1788. godine:

Più una cassa do noghera con due casselle o siano scafeti... L 72.—

Magdalena Lučić Pavlovic 1795. godine:

Un armaro a sia Borò con tre casselle di Albeo rimesso nuouo ual... L 150.—

Posteljno i stolno rublje rijetko se spominje. Tako je Jelena Antičić donijela u miraz 1782. godine

Più due intemele da Cassin di Tella di Lin ual L. 4.—

Un capezzale (uzglavlje) con due cussini ual L. 12.—

Una couerta di letto do Rassa Rossa ual L. 20.—

Piu Lincioli due ual L. 65.—

Più due tauajoli ual L. 8.—

sei tauajoli ual L. 18.—

Un tauajol è un sugaman ual L. 10.—

tauajoli sei ual L. 24.—

Ruža Bartulovic ima 1788. godine samo:

No. due Sugamani ual L. 17.—

Margarita Giustiniani 1788. godine:

Un sugamano

Un paro di lincioli L. 70.—

Una tauaglia e tre tavaglioli ual L. 23.—

Notarski spisi I. Benevoli. HAS

³⁴ Sjedalica stila Louis XVI pozlaćena čuva se u franjevačkom samostanu u Zaostrogu i u privatnom posjedu u Makarskoj, zatim namještaj u zbirci Polić i dr C. Fisković, N. dj. 272.

³⁵ Š. Urlič, Talijanski prijevod jedne Grabovčeve pjesme, Nastavnički vjesnik XXI, Zagreb 1913, 77—78.

³⁶ P. Kaer, N. dj. 137.

³⁷ A. Fortis, N. dj. I. XIII; — I. Lovrić, Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa. Zagreb 1948, tabla V.

^{37a} S. Urlič, (57), 149.

... una Roca con Tusi L. 1.—

Notarski spisi I. Benevoli, 1788, dok. 44.

... Calatri due di Lana Bianca L. 24.—

Ordimento di Lana L. 13.—

Trama di Lana	L.	8.—
Libre una Bauella	L.	6.—
Un Teller con i suoi ordegni	L.	24.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1782, dok. 106.		
³⁸ No. due Fazzoletti di Testa ual	L.	6.—
No. sei Poduessazzi reccamadi di seta ual	L.	38:8.—
No. sette detti sottil ual	L.	13.—
No. uno Tumban nouo ual	L.	19.—
No. due detti ual	L.	9:12.—
No. quatro Pocaruazze ual	L.	14.—
No. uno Marama ual	L.	4.—
No. tri Bauari ual	L.	3:4.—
No. uno detto ual	L.	3:4.—
No. quatro trauerse a Ochieti ual	L.	23:4.—
No. una trauersa di setta ual	L.	6:8.—
No. una trauersa turchina ual	L.	8.—
No. due dette d'indiana ual	L.	20.—
No. uno detta usata ual	L.	6:8.—
No. tre Canizze di Lana ual	L.	10.—
No. due dette reccamade ual	L.	12:16.—
No. due dette ual	L.	4.—
No. una della ual	L.	9:12.—
No. uno camisa recamata ual	L.	22.—
No. due dette ual	L.	24.—
No. una detta ual	L.	8.—
No. una pur detta ual	L.	15:4.—
No. tre camise noue ual	L.	37:10.—
No. una detta ual	L.	16:14.—
No. due dette di Tella casalina ual	L.	41:4.—
No. due trauerse d'indiana Persiana ual	L.	26.—
No. quatro facioletti da due facie ual	L.	22.—
Una fasa di setta reccamata ual	L.	13.—
No. una camisa da Uomo di Tella casalina ual	L.	32.—
No. una camisa nuoua ual	L.	9:18.—
No. una detta usata ual	L.	6:8.—
No. una detta lunga ual	L.	8.—
No. uno detta ual	L.	6:8.—
No. sette Bosasini detti Pandili ual	L.	224.—
No. quatro cotole nuoue ual	L.	254.—
No. due dette ual	L.	102.—
No. una detta usata ual	L.	34.—
Brazza no. noue Tella per Bocasin o sia Pandil ual	L.	28:16.—
Un Paro maniche di Pano Turchino ual	L.	17.—
Due orecchini di Arcento dorati ual	L.	38.—
Una collana con corali uinticinque ual	L.	25.—
No. uno agho di argento con Bruolo dorato ual	L.	16.—
Una collana di Perugini di argento dorati nuoui	L.	62.—

Una cassa d'albeo ual	L.	24.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1774, dok. 9.		
³⁹ A. Koludrović, Ženske varoške nošnje u sjevernoj i sred- njoj Dalmaciji. Split 1954.		
⁴⁰ Miraz Margarite Majstrovici: Una camisiola di Seta color Rossa fornita con merlo d'argento fin e un doloto compagno ual in tutto con fatura	L.	513.—
Altra camisiola di seta color celeste fornita con merlo d'ar- gento e con cotolo compagno ual	L.	513.—
Una camisiola di scarlatina Inghiltera fina rossa o trà color di fuoco col fornimento di Galon e spigheta di oro fino e col cotolo compagno all'Ongara ual in tutto	L.715:10.—	
Una camisiola et un cotolo di cameloto uerde alto fino senza guarnizione in tutto ual	L.	272.—
Una camisiola di Pano fino Inghiltera color Biò con fatura ual	L.	210.—
Una camisiola di Pano di Olando color uerde senza guarni- zione ual in tutto con fatura	L.137:15.—	
Una camisiola e cotolo di Roè color Blò ual in tutto	L.	144.—
Una camisiola di cameloto color Blò ual	L.	80.—
Una cotola di saggia color uerde et un'altra simile color Biò uagliano in tutto compresa la fatura	L.	152.—
Altre due cotole di Bedena color Blò uagliano in tutto	L.	130.—
Brazza dieci Bedena color uerde in Rodolo nuoua ual	L.	60.—
Altro cotolo di Bedena color Blò	L.	70.—
Altra camisiola di Pano Blò	L.	80.—
Una Fanella di femina color rosso	L.	12.—
Balena in tutto	L.	4.—
Biancaria, cioè camisiola, Buccasini, camisie, calze ed'altro	L.	254.—
Facioletti due di Naso fini	L.	24.—
Altri Facioletti di più sorte	L.	40.—
Sessa e Facioletti di Sessa	L.	40.—
Due facioletti di Renzo Bianchi	L.	18.—
Altre trauerse d'Indiana e Fasse	L.	80.—
Scarpe di seta para due	L.	30.—
Più Scarpe d'altra sorte	L.	30.—
Un cordon d'oro spagnolo da collo con Poggia o sia Giogello fornito con perle fine	L.	645.—
Altro Giogello d'oro con perle fine	L.	80.—
Un Paro Fibie da Femina alla moda di argento con cortelle		
Altro paro Orechini d'oro schietti a tre Perli	L.	72:10.—
Un Agho da peto da Femina d'argento col Pomolo filo- grana dorato	L.	40.—
Due filli di coral grosso compreso un corezino d'oro	L.	48.—
Due Agnus di argento col coperchio	L.	120.—
Un Paro Bibie da Femina alla moda di argento con cortelle di Apajo fino	L.	90.—
Un altro paro di fibie d'argento da Femina	L.	46.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1776, dok. 149.		

⁶¹ Miraz Jelene Antičić:

Più camise due	L.	18.—
Più camisa una	L.	3.—
Più una cotola Bocasini	L.	80.—
Più un capotin bianco	L.	40.—
Più una camisa fina li Lino Moneghin	L.	35.—
Più camise tre di Maschio	L.	90.—
Più un Caeuzzo di Tella	L.	16.—
Più un Bocassin di Stopeta	L.	25.—
Più Un Corsetto Bianco di Tella con Maniche	L.	8.—
Più un Capotin di Cameloto Turchino fodrato	L.	75.—
Più un Capotin di Camelin uerde	L.	70.—
Un Cotusso Turchino di Panno con la sua guarnicion d'argento	L.	96.—
Una Cottola Rossa di Buè	L.	50.—
Una Cottola uerde di Camelotto	L.	105.—
Una Cottola color di Maron	L.	50.—
Una Cottola di Rassa Turchina	L.	60.—
Una Cottola di Bedena Turchina	L.	50.—
Brazza quatordici di Bedena Bianca	L.	73.—
Una Cottola uerde	L.	20.—
Un Capotino di Drapo di Setta usato	L.	48.—
Un Capotin di Panno Turchino	L.	16.—
Una Cottola di Bocassin	L.	30.—
Un Corsie con la sua Petorina di Perpetuè Rosso	L.	24.—
Un Corsie di Cameloto color Maron	L.	24.—
Due petorine, una di Scarlato è l'altra di Panno Blò	L.	20.—
Un Capotin Bianco	L.	20.—
Brazza sette Tella Veneziana	L.	28.—
Brazza sette è mezzo di Giurin Rosso	L.	26.—
Brazza quatro di Tella nostrana	L.	8:16.—
Brazza quatro è mezzo Panno Blò di Olanda	L.	135.—
Una Scarssella do Pelle	L.	3'4.—
Un Paro Calce di setta Rossa	L.	48.—
Un paro di Calce di setta uerde	L.	20.—
Una Maniza	L.	10.—
Una trauersa di Indiana Latisina	L.	18.—
Una trauersa Bianca con fiori Rossi	L.	18.—
Una trauersa Rossa di Indiana	L.	14.—
Una trauersa Bianca di Sessa Missinese	L.	12.—
Fazzoletti cinque di Sessa Misinese	L.	28:10.—
Fazzoletti cinque fatti à guchia	L.	16.—
Due mezzi fazzoletti di uello	L.	25.—
Brazza tre di Merlo fino	L.	5.—
Cendal è Cordella Rossa	L.	6.—
Otto Galoni di Petta	L.	105.—
Un Paro Calze di Lino	L.	12.—
Due Para di Calze, uno di Bombaso è l'altro di Canauo	L.	14.—
Brazza tredecj di Cameloto Blò	L.	104.—

Un paro Scarpe veneziane	L.	11.—
Un Paro di Manini di Granate con i suoi Pasetti d'argento .	L.	10.—
Un Paro Manini di Granate	L.	3.—
Un Fazzoletto Bianco con le striche Rosse	L.	3.—
Una Palmeta d'argento con le Piere	L.	8.—
Brazza cinque di Tella Casalina di Lino	L.	30.—
Una trauersa di Persiana	L.	24.—
Fazzoletti tre Tella Curame	L.	15.—
Un Paro scarpe	L.	10.—
Fillo	L.	6.—
Un paro Orechini d'oro con le Perle à Smalto	L.	216.—
Camise due usate	L.	25.—
Un Cotosso di Scarlato Rosso con la sua spigetta d'argento .	L.	96.—
Una Cottolla color Narancin	L.	70.—
Un paro di Orechini di Oro, à Grapo con le sue Perle fine,		
presa Carati 36 ual per Oro nuouo con la sua fattura	L.	130.—
Un Paro di Nauiselete laurate con le sue perle fine carati 9 .	L.	26.—
Un coresin d'oro con la sua Granata Rossa	L.	40.—
Aghi otto piccoli à filo di grana d'oro con i suoi gambi d'argento	L.	120.—
Una Madonina d'oro piccola con una Medaja indorata è con		
dieci filli di Perle	L.	60.—
Filli quatro Corallo	L.	10.—
Aghi d'Argento diecisette laurati è schieti	L.	36.—
Un spadino d'argento indorato	L.	14.—
Un paro Fiube d'argento con le cartelle di Acciaio	L.	36.—
Una corona di Koko con la sua croceta d'Argento	L.	5.—
Darovi vjerenika:		
Un Busto di Setta	L.	96.—
Due trauerse di Persiana	L.	40.—
Un Fazzoletto Rosso con fiori	L.	10.—
Un Anello d'oro con la sua Peitra Turchina	L.	70.—
Un Anello d'oro con il Topazzo	L.	80.—
Un altro Anello d'oro con la sua Pietra in mezzo Turchina è		
con due Bianche	L.	90.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1782, dok. 106.		
⁴² Miraz Ruže Majstrovic:		
Un Cotolo ed Inglesina di cambelotto di seta color di rosso a		
canelin drompresso il suo fornimento in tutto ual	L.413:12.—	
Altro cotolo ed Inglesina Cambelotto di seta color celeste		
compreso il loro fornimento in tutto ual	L.375:12.—	
Altro cotolo et Inglesina di panno uerde compreso il loro for-		
nimento in tutto ual	L 397:2.—	
Altro cotolo ed Inglesina di scalbratina rossa compreso il loro		
fornimento in tutto ual	L.434:18.—	
Altro cotolo ed Inglesina di Bate compreso il loro fornimento in		
tutto ual	L. 190:2.—	
Un Busto di scarlatina col fornimento ual	L. 41:12.—	
Spese incontrate per altri due Busti	L.	40.—

Due trauerse l'una di Vello e l'altra di seta risata compresi al quanti facoleti in tutto ual	L.	125.—
Una camisiola di Pano Blò in tutto ual	L.	30.—
Una cotola di Saggia Blò ual	L.	70.—
Brazza dieci bedena sotila Blò ual	L.	65.—
Un Bacasino di bambuina rizato	L.	24.—
Brazza dieci cambelotto uerde per un cotolo compresa la spesa del fornimento in tutto ual	L.	78.—
Brazza dieci otto Bedena tra uerde e Blò ual	L.	108.—
Un capotin di cambeloto uerde compreso il fornimento	L.	102.—
Brazza dodici cambelotto Blò	L.	75.—
Brazza uenti Tella constanza fina	L.	100.—
Tre trauerse d'indiana di color in tutto ual	L.	72.—
Tre facioletti di color in tutto ual	L.	42.—
Brazza dieci cordella miniata ual	L.	24.—
Ossa di Balena, occorsa nelli predetti uestiti in tutto	L.	24.—
Para tre scarpe in tutto ual	L.	35.—
Un paro stiali ual	L.	60.—
La Biancarià in tutto ual	L.	264.—
Per fattura delli predetti cinque abiti fanno spese in tutto	L.	200.—
Una Maniza di Pelle Fuina (?)	L.	168.—
Un spadin da testa d'oro ual	L.	180.—
Un paro Orechini d'oro con suoi Ballancini di perle fine ual	L.	140.—
Altro paro Orechini d'oro alla Zitua (?) ual	L.	170.—
Una palmeta d'oro con pestre ual	L.	120.—
Un cordon d'oro alla spagnuola col il pendente di Madonina	L.	200.—
Un paro Manini d'oro a cordon spagnolo ual zecchini uenti		
Un coresino d'oro	L.	24.—
No. dodeci Aghi di testa d'argento con torcolo indorato ual	L.	60.—
Un paro fibbie d'argento da scarpa di Manina alla Zitua ual	L.	84.—
Una Britola col Manico e cordon d'argento	L.	96.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1784., dok. 14.		
⁶³ Miraz Ruže Bartulović:		
Item una camisiola di panno uerde nuoua quarnita con spig- heto d'oro ual con fattura	L.	265.—
Item una camisiola nuoua di panno latesin quarnita con spig- heta d'oro ual con fattura	L.	245.—
Item una camisiola di panno Blò usata senza quarnizione	L.	130.—
Item una camisiola di panno Blò usata ual con fattura	L.	80.—
Item una Camisiola di Cambeloto Blò noua quarnita con spig- heta d'oro ual con fattura	L.	110.—
Una camisiola di Buè latesin quarnita con spighete d'argento	L.	60.—
Item una camisiola di Panno Blò schieta usata	L.	30.—
No. quatro cotole di rassa turchina latesine e uerde	L.	280.—
No. sei dette di Mocaggiaro di diuersi colori con fattura	L.	420.—
No. due dette di cameloto, una turchina e l'altra uerde	L.	240.—
No. sedeci Trauerse di diuersi colori ual	L.	336.—
No. quatro para Calce di Stame ual	L.	79.—

No. quatordecì facioletti grandi bianchi di Constanza ual . . .	L.	120.—
No. tre tumbani di seta fina ual	L.	90.—
No. dieci bauari di Constanza ual	L.	80.—
No. quattro Camicie di Lino ual	L.	96.—
No. due soto cotole di bombace ual	L.	162.—
No. uentiquattro brazza Tella di lino	L.	90.—
No. quattro Telle Turche ual	L.	64.—
Più un Agho grande do argento dorato ual con fatura . . .	L.	28.—
No. un Agho grande di argento a fillograna dorato ual . . .	L.	72.—
Para uno Azola alla Turca d'argento per uso di fatura da Fe- mina ual	L.	48.—
Para quatro Azole piccole di argento lauorato ual	L.	96.—
Para ono Orecchini grandi a Chioca con Perle fine ual	L.	280.—
Para uno Orecchini con tre Peroli di oro ual	L.	120.—
No. una Madonina in Oro ual	L.	48.—
No. uno cordon d'oro alla spagnola con suo giogello d'oro.	L.	400.—
No. uno Techa d'argento ual	L.	40.—
No. uno Zizial d'argento ual	L.	12.—
No. una Collana d'argento dorata ual	L.	30.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1788, dok. 139.		
⁴⁴ Miraz Margarite Giustinioni:		
Una collana di corali con no. noue Perugini d'oro ual	L.	45.—
Un Agho argento dorato	L.	16.—
Altro Agho argento piccola dorato	L.	4.—
Altro Agho schieto di argento ual	L.	10.—
Un paro Orecchini con tre Peroli di argento dorati	L.	44.—
Un paro di Maite dorate ual	L.	14.—
Altro paro di Maite dorate ual	L.	8.—
Altro paro di Maite dorate ual	L.	12.—
Un paro dette dorate con pietre ual	L.	14.—
Una Collana di corali con no. noue grani di argento dorati . .	L.	14.—
Un paro Orecchini dorati	L.	10.—
Una Cottola di Bedena ual	L.	65.—
Una cotola di Bedena narancina col suo Galon	L.	80.—
Una cotola di Bedena uerde	L.	65.—
Una cotola di Bedena uerde col suo Galon	L.	70.—
Una cotola di Bedena turchina	L.	60.—
Un Bocassin ual	L.	70.—
Una camicia di bombace	L.	10.—
Una camicia con merlo	L.	30.—
Altra camicia	L.	12.—
Altra camicia recamata	L.	18.—
Una marama recamata	L.	12.—
Un facioleto da testa recamato	L.	6.—
Un facioleto da testa	L.	2.—
Altro facioleto di Tella turchesca	L.	6.—
No. tre facioletti di Setta	L.	12.—
Altro facioleto da testa	L.	2.—

Una trauersa di setta compresa la cordella ual	L.	18.—
Altra trauersa di Persiana	L.	5.—
Altra di Persiana	L.	4.—
No. quatro trauerse di tella ochietti	L.	24.—
Un facioleto da Drapo ual	L.	5.—
No. tre fascie di Lana da Donna ual	L.	6.—
Altra fascia di setta recamata con argento da donna	L.	10.—
Altra fascia di Seta recamata	L.	18.—
Altra fascia di Seta schieta	L.	6.—
Un paro Calze di Lana rosse un poco filo rosso	L.	5.—
No. tre para Calce di stopeta	L.	6.—
Un paro Calce di stame	L.	24.—
No. due facioleti da testa	L.	6.—
Un bauaro con merli	L.	5.—
Un Facioleto di Tella nuouo	L.	7.—
Un Facioleto di Tella usato	L.	2.—
No. due Tumbani	L.	32.—
Un bauaro recamato	L.	—
Una marama recamata	L.	5.—
Una corda da sacco, una spara et una torbiza	L.	5.—
Diuersi tocchi di sapone	L.	6.—
Un poco di filo	L.	2:10.—
Diuersi tocchi di cordella e un braccio cendalina	L.	5:10.—
Una trauersa d'indiana turchina	L.	16.—
Un paro di leuantine	L.	8.—
Un paro di lincioli	L.	70.—
Un tocco di merlo	L.	2.—
Una camisiola donnea di scarlato con galon	L.	96.—
Altra Camisiola di panno cremese	L.	55.—
Altra Camisiola nuoua di Rassa	L.	50.—
Un paro Azole di Oton	L.	3.—
Un paro Calze rosse	L.	5.—
No. cinque facioleti da Naso	L.	30.—
Un paro di Papucie	L.	12.—
Una trauersa d'Indiana	L.	20.—
Un petene fino	L.	6.—
Una corona di Coco	L.	3.—
Un facioleto bianco a moschete	L.	12.—
Notarski spisi I, Benevoli, 1788, dok. 4.		
⁴⁵ Miraz Magdalene Lučić-Pavlović:		
Una Caloma di Panno uerde nuoua con fodra, seta e fatura ual L.		300.—
Un Caracò con il cotolo di Panno uerde nuouo con fatura ual L.		216.—
Una Diuisa di Olandina turchina con fodra di chichisluk		
uerde poco usato	L.	120.—
Un Caracò et una cotola di Bluè uerde	L.	120.—
Altra Diuisa col cotolo di Cambeloto turschino poco usati	L.	150.—
Altra Diuisa di Bedena ruoa col cotolo rouo ual con fatura	L.	60.—
Un Capotin di Panno uerde e cotolo di Bedena turchino uechio L.		48.—

Un Cotolo uerde di Bedena usato con fatura	L.	45.—
Un Busto di Camossa Paonaza con Balene usato	L.	24.—
Un Melordin bianco di bombasina casalina e cotolo com- pagno poco usati	L.	144.—
Una trauersa sangue di Drapo con camufi nuoua	L.	60.—
Una Cabana di constanza con fornimento di Tella Gillon	L.	192.—
Un Caracò di Tella constanza usato con camufi e fatura ual	L.	24.—
Altro caracò più usato senza camufi di Tella casalina ual	L.	8.—
Una trauersa di sessa schicata usata con il Talfatò ual	L.	30.—
Una trauersa di seta nera missinese guarnita con cordella rosso usata con fatura ual	L.	60.—
Un trauersino di Cambelloto setta veneziana cremese con cor- delle color si cana nuoua con fatura ual	L.	80.—
No. tre facioletti di Vello bianco di Setta cioè due nuoui et uno usato ual	L.	16.—
Un Facioletto di Sessa intiero ual	L.	4.—
Altro mezzo Facioletto di Vello di Setta uechio ual	L.	2.—
Un facioletto di Tella Lilon bianco nuouo	L.	60.—
Due facioletti di Sessa intieri usati ual	L.	7.—
Altro facioletto di Sessa fina intiero ual	L.	7.—
Un Facioletto doppio nuouo di Setta da Pago fondo nero a Stricie rosse	L.	24.—
Altro facioletto di Setta da Pago usato fondo caffè a stricie bianche ual	L.	12.—
Due para Maneghetti Tella Mussulina poco usati con fatura ual	L.	7.—
Un paro Maneghetti di Vello della Regina tagliati e con cuiti nuoui ual	L.	2.—
Una Petorina fata di Seta rossa con fodra a occhietti bianci usata ual	L.	8.—
Altra di Seta color Caffè con fodra color di Perla usata	L.	12.—
Una Ventola con gl'ossi traforati et indorati poco usata	L.	12.—
Una Camicia di Tella casalina nuoua di Lino ual	L.	36.—
Altra Camicia di Tella casalina di Lino usata	L.	12.—
Altre due Camicie di Tella di Lino casalino in pezza sono Brazza dodeci a L. 6 il Brazzo ual	L.	72.—
No. uno paro Scarpe da Dona di Veludino nero usate, due para di Gondoline l'uno di seta e l'altro di Camuzza uagliano in tutto	L.	24.—
No. quatro paja Calze di bombace e lino da Dona uagliano	L.	24.—
Altro pajo uno calze di seta nuoua bianche casaline non ter- minate	L.	48.—
No. due Fiochi di Cordolan di seta Rossa da Peta di Donna forniti con merli argento usati ual	L.	24.—
Una Camicia di Tella cassalina di Lino	L.	24.—
Un Busto usato di Tella con Balena	L.	10.—
Un soto Bocassino usato di Tella caneuina casalina	L.	18.—
Un Cotolo o sià Bocassin di Tella casalina di Stopeta a lino nuouo rigato	L.	48.—

Una Diuisa bianca di Tella bombasina casalina poco usata .	L.	24.—
Un paro Fibie di argento da Donna laurate uagliano con Cartelle di Apajo e fatura	L.	156.—
Un paro Azole di argento laurate da Diuisa	L.	14.—
Un Agariol di argento con la fatura	L.	42.—
Una Bozzetta di christalo con il Bochino di argento	L.	14.—
Un Ufficio della B. V. cerchiato di argento e Pasetti di Ar- gento ual argento con fatura	L.	48.—
Un Cordon d'oro pesa Karati cento e sedeci ualutato de L. tre il Karato senza fatura ual	L.	348.—
Fatura del medesimo ual	L.	30.—
Un paro Orechini d'oro con smalto laurati, e con cinque Pe- roli piccioli et un grande in tutto sei per ogni uno, pur di oro e con una granata per cadauno pesano Karati sessanta sei ualutati a Lire tre il. K. senza fatura uagliano	L.	198.—
Fatura delli medesimi ual	L.	70.—
Un paro Orechini di Oro schieti con un Perlo pur di Oro per cadauno pesano Karati trenta due a L. tre il K. senza fatura uagliano	L.	96.—
Fattura di essi ual	L.	20.—
Un giogello di Oro fornito con udici Perle fine compresa una grande nel mezzo e questo per ornamento di Fiocco da Peta di donna pesa con le Perle K ^o n ^o nuoe e laurato a fillo grana, ual con fatura in tutto	L.	37.—
No. dieci Aghi d'argento con Pomolo a fillo grana dorato per uso di Peta da Dona che che riscontrati con uno consimile essi- stente in casa fù computato del ualore di Lire sette, cosichè detti No. dieci Aghi importano col fatura a L. sette l'uno sono in tuto	L.	70.—
Una britola da dona con manico di argento fu computato L'arzeno con fatura	L.	48.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1795, dok. 17.		
⁴⁶ Zlatni predmeti kao polog za kredit:		
Un paro Orechini d'oro a Chioca con perle fine	L.	133:8.—
Un Boggia d'oro piccioli con perle fine	L.	25:6.—
Un Giogello d'oro con perle fine	L.	27:12.—
Un anello d'oro con perle fine	L.	78:4.—
Un paro grapetti d'oro con perle fine	L.	27:12.—
Un anello con Madonina d'oro	L.	33.—
Una Medaglia S. Eliena d'argento ligata in oro	L.	12.—
Più no. otto Aghi di argento con Pomolo a fillo grana importano	L.	20.—
No. una catenella di argento con alcuni pezzetti pur d'arzen- to importano tutto	L.	20.—
No. due Oste Papali legate in arzeno importano	L.	22.—
Diuerse medaglie S. Ellena e crocette in tutto	L.	34.—
Notarski spisi I. Benevoli, 1785, dok. 41.		
⁴⁷ D. Božić-Bužančić, Društveni i privatni život u Splitu od konca XVII stoljeća do pada Mletačke republike. Split 1977 (Šapirografirano)		
⁴⁸ I. Milčetić, Duhovne i šaljive pjesme iz Makarske. Grada za povijest književnosti knj. V, Zagreb 1907, 163.		

⁴⁹ Nijedna od tih kuća nije u cijelosti sačuvana. U Tučepima od Grubišićevog ljetnikovca ostao je samo osnovni tloris, balkon je srušen, a unutrašnjost potpuno pregrađena. Od ljetnikovca Ivanišević sačuvan je samo dio dvorišnog zida, vanjski ulaz građen od većih blokova kamena u bunjatu, a s nutarnje strane vide se ostaci lukova, dok su na kući Čobrnić samo dio stupa balkona s reljefnim ukrasom, konzole balkona i dva grba. U Podgori ljetnikovac Mrkušić davno je uništen i nadograđen, a ostao je jedino dvorišni ulaz, uokviren velikim kamenim blokovima s reljefnim cvjetnim ukrasom. Kapela ljetnikovca sagrađena je u kasnobaroknom stilu (prema natpisu 1804. godine). Na današnjem, pregrađenom ljetnikovcu sačuvao se grb obitelji Mrkušić, koji je podijeljen u dva dijela: U donjem su dva bora, a u gornjem mač u ruci do ramena i ptica. U Drašnicama se nalazi utvrđena ladanjska kuća, a u Igranima kuća obitelji Simić s baroknim zabatom i malom kapelom. To su samo neke od kuća na tom području, a njihova obrada bila je nužna s obzirom na stanje u kojem se one danas nalaze.

⁵⁰ J. Ravlić, Makarska i njeno primorje. Split 1934, 191.

⁵¹ A. Fortis, N. dj. II, 106.

⁵² Godine 1940. Viktor Živić u Grubišićevom ljetnikovcu, u središnjoj dvorani vidio je »dviye, tri slike iz 17. vijeka s likovima viteza dostojanstvenika, koji je sav ispisan historijskim slijedom vladara.«

V. Živić, Tragom smrti dužda Petra Candiana do otkrića fragmenata starokršćanske i starohrvatske crkve u Tučepima. Hrvatski dnevnik, 25. XII 1940.

⁵³ I. Milčetić, Dr. Julije Bajamonti i njegova djela. Rad JAZU 192, Zagreb 1912, 143, 184.

⁵⁴ K. Eterović, Fra Filip Grabovac. Split 1927.

⁵⁵ P. Kolendić, Jedna makarska komedija iz druge polovine XVIII veka. Glas SAN CCVII, Beograd 1954, 1—27.

⁵⁶ K. Jurišić, Stariji hrvatski natpisi Makarskog primorja (XV—XVIII st.). Starine JAZU knj. 53, Zagreb 1966, 89—133.

D. Berić, Dva rukopisa sa područja vojne znanosti u XVIII stoljeću u Dalmaciji. Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 2, Hvar 1960, 35. (Natpisao je 1767. godine Makaranin kapetan Stjepan Alačević).

⁵⁷ Š. Urlić, Zbirčica pjesama u zaostroškom manastiru. Građa za povijest hrv. književnosti, JAZU knj. VIII, Zagreb 1912, 140—156.

⁵⁸ I. Milčetić, N. dj. 230.

⁵⁹ N. dj. 231.

⁶⁰ M. Alačević, Opis grada Makarske, Spljet 1890, 13.

⁶¹ B. Zelić-Bučan, Obiteljski život na području Makarske biskupije u drugoj polovici XVIII stoljeća. Makarski zbornik I, Makarska 1970, 422.

⁶² P. Kolendić, N. dj. 10, 13, 15, 16.

⁶³ Š. Urlić, Zbirčica pjesama u zaostroškom manastiru. Nastavni vjesnik br. 4, Zagreb 1905, 437.

⁶⁴ P. Kaer, N. dj. 98.

⁶⁵ P. Kolendić, Posveta Divkovićevih »Besjeda«. Rad JAZU knj. 212, Zagreb 1912, 146.

⁶⁶ D. Berić, Gundulićev Osman u prijepisu Makaranina Fabijana Blaškovića. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku VIII—IX, Dubrovnik 1960—1961, 325—330.

⁶⁷ G. Bujas, Makarski ljetopis od god. 1773. do 1794. Starine JAZU, knj. 47, Zagreb 1957, 338.

⁶⁸ K. Eterović, Trkanje alke u Makarskoj. Nova revija, god. VII, br. 3, Šibenik 1928, 287—289. — D. Berić, Alka u prošlosti Dalmacije. Slobodna Dalmacija br. 1105, Split 1948. — A. Lulich, Compendio storico-chronologico di Macarsca. Split 1860, 65.

⁶⁹ Strigliagne Alke. Dvi pizmne sloxene i prikazane na čast i postegne Gospode Makarske. U Mletzi 1782.

⁷⁰ C. Fisković, Veslačka natjecanja u prošlosti Dalmacije. Povijest sporta, god. VII, br. 28, Zagreb 1976. — D. Berić, Regata u Splitu iz 1767. godine. Jugoslavenski mornar, br. 2, Split 1949, 90. — D. Berić, Dalmatinske regate u prošlosti. Slobodna Dalmacija br. 1696, Split 1950. — Megdani primoraca na moru. Natjecanje Splitskana i Makarana godine 1764. Obzor, br. 287, Zagreb 1913. — R. Vidović, Opis jednog veslačkog natjecanja između Splitskana i Makarana u 18. stoljeću. Kulturna baština 3—4, Split 1975, 38—41. — A. Lulich, N. dj. 63.

⁷¹ C. Fisković, Kamena s ramena u Dalmaciji od XVIII—XX stoljeća. Povijest sporta, god. VIII, br. 31, Zagreb 1977, 2703—2710.

⁷² Š. Urlić, (63), 438, 439.

⁷³ N. Bezić-Božanić, Popis biblioteke Franjevačkog samostana u Zaostrogu. Bibliotekar. god. 27, br. 1—2, Beograd 1975, 129—147.

⁷⁴ Š. Urlić, (63), 435.